

Eggdonasjon

Ambivalente fortellinger om kjønn, kropp og morskap

Egg donation

Ambivalent narratives of gender, body and motherhood

Guro Korsnes Kristensen

Professor, Institutt for tverrfaglige kulturstudier, NTNU

guro.kristensen@ntnu.no

Merete Lie

Professor emeritus, Institutt for tverrfaglige kulturstudier, NTNU

merete.lie@ntnu.no

Sammendrag

Etter mange år med politiske diskusjoner vedtok det norske Stortinget i 2020 å tillate eggdonasjon. For at noen skal kunne motta donerte egg, må andre donere. Denne artikkelen studerer hvordan kvinner som aldersmessig er kvalifiserte for å donere egg, reflekterer over denne muligheten. Mer spesifikt undersøker vi hvilke forståelser av kjønn, kropp og morskap som blir reflektert i kvinnenes holdninger til eggdonasjon, og hvordan dette kan tolkes i lys av feministisk litteratur om reproduksjon og reproduksjonsteknologi. Det empiriske grunnlaget for artikkelen er kvalitative intervju med 20 kvinner. Analysene viser en tydelig ambivalens hvor de fleste informantene både er positive til at eggdonasjon er blitt tillatt, og føler et visst ansvar for å hjelpe kvinner som trenger egg for å kunne bli gravide. Samtidig som at de færreste ser seg selv som en aktuell donor, fordi beslutningen om å donere egg oppfattes som for stor og alvorlig. Dette viser at selv om reproduksjonsteknologien har ført med seg store endringer når det gjelder hvem som kan få barn, hvordan og i hvilke relasjoner, oppleves fortsatt eggcellen og det potensielle biologiske morskapet den representerer, som for viktig og personlig til at den så lett kan atskilles fra den kvinnekroppen den kommer fra.

Nøkkelord

eggdonasjon, eggcelle, kjønn, kropp, morskap, reproduksjon, reproduksjonsteknologi

Abstract

In 2020, after many years of political debates, the Norwegian Parliament voted in favor of legalizing egg donation. For certain women to receive donated eggs, other women have to donate their eggs. This article investigates how women who are within the age range for potential egg donation reflect about this possibility. More specifically, it explores how these women's understandings of gender, body and motherhood are reflected in their attitudes to egg donation and interprets these understandings in the light of feminist literature on reproduction and reproductive technologies. The empirical basis for the article is qualitative interviews with twenty women. The analysis reveals the presence of ambiguous attitudes. Most informants were positive towards egg donation being allowed and felt a certain sense of responsibility towards women who need to receive eggs in order to become pregnant. At the same time, few of them could imagine themselves as an actual donor because they regarded the decision to donate eggs as too big and serious of a step to take themselves. This suggests that even though assistive reproductive technologies have led to big changes in terms of who can give birth to babies, how this can be done, and within which relationships, women still perceive the egg cell and the potential for biological motherhood it represents as too important and personal to be easily divorced from the body it originates from.

Keywords

Egg donation, egg cell, gender, body, motherhood, reproduction, reproductive technologies

Innledning

Assistert befruktning er en sekkebetegnelse på all befruktning som foregår på andre måter enn ved samleie. Begrepet rommer slik sett en rekke ulike og stadig mer avanserte teknologier som har som mål å frembringe barn. Fra den første IVF-babyen¹ ble født i England i 1978 og den første i Norge seks år senere, har det vært en rask utvikling på dette feltet med stadig nye metoder. Det opprinnelige tilbudet om såkalt kunstig befruktning utenfor livmor med påfølgende innsetting av befruktet eggcelle, er nå utvidet med flere og mer avanserte tilbud. Eksempler på dette er donasjon av kjønnsceller, surrogati og fryseteknikk for oppbevaring av egg- og sædceller.² Ikke overraskende er antall barn født i Norge etter behandling med assistert befruktning økende, og tallene fra både 2019 og 2020, som er de sist registrerte tallene vi har tilgang til, ligger like under tre tusen barn per år (Helsedirektoratet 2023).

Selv om mye avansert reproduksjonsteknologi har vært medisinsk tilgjengelig, har Norge vært kjennetegnet av en relativt sett streng politisk regulering av assistert befruktning. Sentrale begrunnelser for den norske lovgivningen har vært hensynet til barnets beste og å hindre selektiv reproduksjon og kommersialisering (Melhuus 2012; Spilker 2017; Stuvøy mfl. 2021). Eggdonasjon er et eksempel på en teknologi som lenge har vært medisinsk tilgjengelig, men hvor norske myndigheter har holdt igjen. Da Stortinget i 2020 besluttet å tillate eggdonasjon (Stortinget 2020), var det etter flere tiår med mye diskusjon og hardt press fra deler av helsevesenet, ikke minst private aktører, og fra ufrivillig barnløse og deres interesseorganisasjoner. De som har kjempet for legalisering av eggdonasjon, har argumentert med henvisning til belastningene ved ufrivillig barnløshet, et politisk krav om likestilling av eggdonasjon og sæddonasjon³ og å fjerne økonomiske hindre og forskjeller som følger med det å måtte reise utenlands, samt de stadig synkende norske fruktbarhetstallene (Spilker og Lie 2016; Stuvøy mfl. 2022). Sentrale argumenter mot eggdonasjon har på sin side vært forevar-prinsippet, risikoen for at en liberalisering vil bane vei for andre uønskede ordninger (særlig surrogati), at det ikke er en menneskerett å få barn, en uønsket teknologisering av befruktning og svangerskap, at barn har rett til å kjenne sitt biologiske opphav, og at det aldri skal være tvil om hvem som er barnets mor (Spilker og Lie 2016; Stuvøy mfl. 2022; Ørstavik 2017).

Debatten om eggdonasjon er et talende eksempel på hvordan reproduksjon alltid har hatt en sentral rolle i diskusjoner om kjønnete likheter og forskjeller og ikke minst om kvinners underordnede posisjon i forhold til menn. I tråd med dette er debatten om hva som skal tillates innenfor reproduksjonsfeltet, og hvordan det skal reguleres, ikke bare en medisinsk og etisk debatt, men i høyeste grad også en kjønnspolitisk debatt. Vår målsetting med artikkelen er å kaste lys over denne kjønnspolitiske debatten gjennom vår undersøkelse av hvordan den kommer til uttrykk på det personlige plan for dem som kan tenkes å berøres av den, som potensielle donorer og i noen tilfeller også som eventuelle mottagere av donerte egg. Vi spør: Hvordan reflekterer kvinnene over muligheten til selv å bli eggdonor? Hvilke forståelser av kjønn, kropp og morskap kommer til uttrykk i disse refleksjonene? Og hvordan kan vi forstå dem på bakgrunn av feministisk litteratur om reproduksjon og reproduksjonsteknologi?

Eggdonasjon: Et tilgjengelig tilbud under bestemte forutsetninger

Sammenlignet med mange andre land var Norge sent ute med å tillate eggdonasjon. Det første barnet unnfanget etter eggdonasjon ble født i California allerede i 1984. Etter hvert har metoden blitt tillatt i de fleste europeiske land, inkludert de andre nordiske landene, og flere norske barn er blitt født etter eggdonasjon i utlandet. Revisjonen av bioteknologiloven som Stortinget vedtok i 2020, ble effektivt 1. januar 2021 og åpnet i tillegg til eggdonasjon

for eggfrysing uavhengig av medisinsk diagnose, å gi enslige kvinner tilgang til assistert befruktning og et utvidet tilbud av testing og tidlig ultralyd for alle gravide kvinner (Bioteknologirådet 2020).

De som kan donere egg, er kvinner som er i alderen 25 til 35 år og har fast tilknytning til Norge. Det er et krav at eggdonasjon gjøres anonymt for donor. Det betyr at man ikke har anledning til å donere egg til bestemte personer. Det er behandlende lege som velger en passende donor til mottaker. Mens donor ikke får noen informasjon om dem som mottar egget, eller om donasjonen har resultert i befruktning og barn eller ikke, har donorbarn rett til å få kunnskap om kvinnen som har donert egget, fra de fyller 15 år. Dette betyr at kvinner som har donert egg, kan oppleve å bli oppsøkt av donorunnfangede barn fra 15 år etter at inngrepet ble gjennomført. Donorer vil stå oppført i det nasjonale egg- og sæddonorregisteret i minst hundre år.

En grunnleggende forutsetning for eggdonasjon i en norsk kontekst er at det er begrunnet i altruisme og ikke gjort av økonomiske grunner, slik det er formulert av Stortingets helse- og omsorgskomite: «Flertallet mener at det skal etableres altruistisk donasjon med en nøktern kompensasjon.» (Helsedirektoratet.no). Dette er videre understreket i forslag til veiledning både fra Helsedirektoratet og fra Bioteknologirådet: «Eggdonoren vil bli kompensert, men ønsket er å holde kompensasjonen på et nivå som gjør at motivet for å donere er altruisme og ikke økonomisk vinning.» (Bioteknologirådet 2020). Derfor får kvinner som ønsker å donere egg, bare en beskjeden økonomisk kompensasjon for inngrepet. Myndighetene har fastsatt beløpet til rundt 5000 kr per donasjon. Utgifter knyttet til reise og opphold dekkes i tillegg. Implisitt i en klinikk beslutning om å innlemme en kvinne som eggdonor er at kvinnen som ønsker å donere, har egg tilgjengelig til donasjon og er ved god helse. Klinikken utfører derfor medisinske tester av dem som melder seg som donor. Det gjennomføres også samtaler om kvinnenes motivasjon for å donere, og kvinnene mottar informasjon om ulike aspekter ved donasjonen og dens konsekvenser.

Foreløpig er det fem norske fertilitetsklinikker som har Helsedirektoratets tillatelse til å tilby eggdonasjon, hvorav én er offentlig og fire er private. Av disse tilbyr noen det de i eget informasjonsmaterieell omtaler som «ferske» norske egg, mens andre benytter nedfrosne befruktede egg fra Finland.⁴ Prosedyren ved bruk av importerte egg er at nedfrost sæd (vanligvis fra partner) sendes til klinikken i utlandet, hvor donerte egg befruktes, fryses ned og sendes til klinikken i Norge.

Mens kvinner og par som trenger eggdonasjon for å få sitt barneønske oppfylt, var raske med å oppsøke klinikken etter at ordningen ble gjort tilgjengelig i 2021, var situasjonen en litt annen for donorene. Mens enkelte kvinner sto klare og raskt meldte seg, var det generelle bildet det første året at etterspørselen var større enn tilgangen på donerte egg. Dette ble blant annet omtalt i en artikkel på nrk.no, hvor det ble rapportert om at klinikken «sliter med å rekruttere donorer» og derfor må «avvise mange som ønsker å bli gravide» (Nordvåg 2022). I februar 2023 kunne imidlertid fertilitetsklinikken melde om at situasjonen hadde snudd, og at de «har flere eggdonorer enn par på venteliste» (TV2 2023). Disse hurtige endringene er ikke overraskende, tatt i betraktning at ordningen med eggdonasjon fortsatt er ny, hvilket også er et viktig bakteppe for vår undersøkelse.

Reproduksjon, kjønn og feministiske stemmer

Reproduksjonen har vært et viktig tema for mange feministiske tenkere. En kjent skikkelse i denne sammenheng er Simone de Beauvoir, som i 1949 ga ut det klassiske verket *Det annet kjønn*, som gjerne omtales som 1900-tallets viktigste filosofiske analyse av kvinners

situasjon. I *Det annet kjønn* argumenterer Beauvoir for at kvinners rolle i reproduksjonen representerer en motsetning til og et hinder for kvinners frigjøring (transendens), og noe av det som leder opp til denne konklusjonen, er de ambivalente og fremmedgjørende følelsene mange kvinner ifølge Beauvoir har til det å være gravid og bli mor:

(...) en berikelse og en lemlestelse; fosteret er en del av kroppen hennes, samtidig som det er en parasitt som utnytter den; hun eier det og blir eid av det, det oppsummerer hele fremtiden og ved å bære det, føler hun seg like stor som hele verden, samtidig som denne rikdommen tilintetgjør henne. ([1949] 2000, 589)

Beauvoirs løsningsforslag på problemet med at reproduksjonen står i veien for kvinners frigjøring, var å gi kvinner mulighet til å ta kontroll over reproduksjonen gjennom tilgang til prevensjon og abort. Også retten til å velge å ikke få barn var viktig for Beauvoir, et valg hun også selv tok og har fått mye oppmerksomhet for.⁵ En annen feministisk tenker som har vært opptatt av forholdet mellom reproduksjon og kvinners situasjon, er Shulamit Firestone, som i 1970 ga ut boken *The Dialectic of Sex: The case for feminist revolution*. I likhet med Beauvoir mente Firestone at kvinners fruktbarhet og omsorgsrolle var kvinneundertrykkelsens utgangspunkt, og hun fremmet radikale tanker der veien til kvinnefrigjøring kom ved hjelp av teknologi:

The reproduction of the species by one sex for the benefit of both would be replaced by (at least the option of) artificial reproduction: children would be born to both sexes equally, or independently of either, however one chooses to look at it. (1970, 11)

Ifølge Firestone (1970, 196) ville det ideelle vært at avansert teknologi kunne ta over hele reproduksjonsprosessen, slik at kvinner kunne slippe å bære frem og føde barn og med det frigjøres fra de patriarkalske strukturene.

Det var ingen tydelige stemmer som fulgte opp disse radikale tankene om å frigjøre reproduksjonen fra kvinnekroppen, og som mente at dette var veien å følge, eller trodde at det kunne være mulig. Etter at de første såkalte «prøverørsbarna» ble født i løpet av 1980-tallet, kom det imidlertid til uttrykk en feministisk motstand mot reproduksjonsteknologi blant annet via organisasjonen FINRRAGE. FINRRAGEs hovedargument var at teknologisering av reproduksjonen representerer en utfordring for kvinners frigjøring ved å øke den mannlige legestandens kontroll over kvinnekroppen.⁶ Et eksempel på en stemme som kan plasseres i dette landskapet, er Gena Corea, som i boken *The mother machine: Reproductive technologies from artificial insemination to artificial wombs* (1985) hevdet at menn misunner kvinner deres reproduktive evner, og at reproduksjonsteknologi er et forsøk fra menn på å ta over kontrollen over reproduksjonen som det er all grunn til å være skeptisk til. Denne typen kritikk mot reproduksjonsteknologien ser i dag ut til å ha stilnet. Samtidig har det vokst frem andre motforestillinger og da særlig rettet mot kommersialiseringen hvor både egg, sæd og embryo er blitt varer på et globalt marked (Almeling 2011; Inhorn og van Balen 2002; Helosvuori og Homanen 2022; Pande 2014, Waldby 2019; i norsk sammenheng Førde 2017; Stuvøy 2016).

Mens de tidlige feministiske debattene om reproduksjonsteknologi argumenterte i lys av patriarkatet og kvinners underordnede posisjon i forhold til menn, har nyere feministiske debatter dreid i retning av teknologiens potensial for å utfordre heteronormativiteten. Som vist fra en norsk kontekst har sentrale argumenter for å utvide tilgangen til assistert reproduksjonsteknologi vært å gi single og samkjønnspar nye muligheter til å bli foreldre (Spil-

ker 2008). En tydelig effekt av lovendringene er at andre enn heterofile par har fått tilgang til fertilitetsbehandling, og at det reproduktive rommet med dette er blitt mer inkluderende (Ravn, Kristensen og Sørensen 2016).

Et annet poeng som har opptatt feministiske forskere, er at assistert reproduksjon ikke bare «lager» barn, men også foreldre (Thompson 2005). Man må altså finne nye måter å anerkjenne foreldreskap på. En evig diskusjon i denne sammenheng er betydningen av biologisk versus sosialt slektskap, og med assistert reproduksjon har også det biologiske fått ny betydning, slik som at morskapet kan bekreftes gjennom svangerskap selv om kjønnsellen er donert. «Relativt biologisk» er den termen som er foreslått for hvordan folk i dag forstår biologi og slektskapsbånd (Franklin 2013).

Motivasjonen for å donere egg i spennet mellom marked og altruisme har vært viktig i den norske lovgivningen. Kompensasjon var gjenstand for mye debatt før eggdonasjon ble tillatt i Norge, for å sikre at altruisme var det eneste motivet.⁷ Den feministiske litteraturen viser til hvordan slike regelverk er knyttet til forventede kvinnelige egenskaper som å tenke på andre enn seg selv og være villig til å ofre noe for andre – og i dag formulert som søsterskap og solidaritet kvinner imellom (Almeling 2006; Coveney mfl. 2022; Funes 2017). En studie av nettsider der spanske fertilitetsklinikker averterer etter donorer, viser at det er få som informerer om risikofaktorer, og klinikkene presenterer eggdonasjon som en handling i samsvar med progressive moralske verdier, sosial rettferdighet og kvinners «empowerment» (Molas og Whittaker 2022). I tillegg til motivet om altruisme er et viktig kriterium for en god donor at hun ikke ser på seg selv som mor til barnet (Haylett 2012; Orobítg og Salazar 2005). Derfor er donorens holdning til egget viktig. Det er en gave hun må gi fra seg; hun må «gi slipp», slik ansatte i en fertilitetsklinikk formulerer det (Haylett 2012), mens Orobítg og Salazar (2005) finner at donorene føler et bånd til barn som eventuelt blir født, som de sier nærmer seg en form for slektskap.

Studiene vi her refererer til, er fra Europa og USA. De viser ikke bare hvordan disse holdningene etterspørres, men også hvordan de formes via nettsider, intervjuer og samhandlingen i klinikkene. Funes (2017) hevder på grunnlag av sin studie fra Spania at den sterke vekten som blir lagt på donorenes motivasjon i samhandlingen på klinikken, handler om å dreie fokus fra økonomi til altruisme, til tross for at økonomi (også) er en viktig motivasjon for donorene. Derfor har forskere løftet frem arbeidet som de involverte kvinnene legger ned i både eggdonasjon og andre fertilitetsteknikker, og da ikke minst ved surrogati. Argumentet er at dette må anerkjennes som arbeid og kompenseres økonomisk innenfor en ny analytisk ramme for den nye bioøkonomien (Namberger 2017).

I Norge intervjues potensielle donorer i klinikkene før de godkjennes som donor. Dette gjelder spørsmål om helse, familieforhold osv., men også spørsmål om de har den rette motivasjonen. Det rent tekniske ved uttak av egg blir beskrevet i informasjonen fra klinikkene. Det er ikke en etablert enighet om hvor enkel eller hvor inngripende denne prosessen er. Hvordan man reagerer på hormonstimuleringen i forkant, varierer mye fra kvinne til kvinne. For eksempel mener Closas (2021), som har intervjuet eggdonorer i Spania, at dette aspektet er underkommunisert.

Den feministiske forskningen omkring eggdonasjon er hovedsakelig basert på data om lovgiving og debatt om denne eller intervjuer med eggdonorer og ansatte ved fertilitetsklinikker. Spørsmålene som blir tatt opp i intervjuundersøkelsene, dreier seg hovedsakelig om kvinners motivasjon i spennet mellom altruisme og økonomisk behov og hvordan man skaper «den gode», eller «riktige», donor. Vår undersøkelse skiller seg fra disse ved at vi ikke har intervjuet donorer, men kvinner som potensielt kan bli det. For oss har det vært et poeng ikke å intervjuet det fåtallet som raskt etter lovendringen meldte seg som dono-

rer, men å få et bredere utvalg som kan belyse hvordan norske kvinner tenker om det å bli eggdonor.

Metode og forskningsetikk

Prosjektets metodiske tilnærming er kvalitative intervjuer med kvinner i den aldersmessige målgruppen for å kunne donere egg (25–35). Omtrent halvparten av de 20 informantene bor sammen med en partner, og omtrent en tredjedel har egne barn (ett eller to). De fleste som har en partner, er i et heterofilt forhold, men vi har også informanter med partner av samme kjønn.

Informantene ble rekruttert gjennom uformelle forespørsler i en rekke ulike personlige nettverk og deretter ved hjelp av snøballmetoden. Vi hadde i denne prosessen et uttalt ønske om å spenne så bredt som mulig og som et minimum også rekruttere kvinner som karrieremessig og sosialt befinner seg utenfor det akademiske feltet hvor vi selv befinner oss. Det ble til dette formål ansatt en vitenskapelig assistent, som lyktes å rekruttere noen informanter gjennom andre nettverk enn forskernes egne utvidede.⁸ Det ble også gjort forsøk på å rekruttere mer åpent gjennom å dele informasjonsskrivet på sosiale medier, uten at dette ga noen resultater. De informantene vi endte opp med, er derfor personer som via ulike mellomledd mottok et informasjonsskriv med en konkret invitasjon til å stille opp, og takket ja til dette.

En mulig konsekvens av denne rekrutteringsstrategien er at informantene er mer like hverandre og oss forskerne når det gjelder sosioøkonomiske forhold, enn om vi hadde brukt andre rekrutteringsstrategier. Blant annet ser vi at det i informantgruppen er en overvekt av kvinner med høy utdanning og arbeid innenfor kunnskapssektoren og som kan kategoriseres som middelklasse/øvre middelklasse. Dette er typisk for studier om reproduksjon og kjønn (Kristensen og Ravn 2015). Samtidig ser vi at vi har oppnådd en ganske god spredning i geografisk bakgrunn og bosted, i livssituasjon og når det gjelder yrke. Dette betyr at vi vurderer datamaterialet dit hen at det til tross for sine begrensninger gir et ganske bredt innblikk i tanker om å bli eggdonor fra kvinner i ulike livssituasjoner.

Omtrent en tredjedel av intervjuene ble foretatt fysisk (ansikt til ansikt), mens de øvrige ble gjennomført digitalt. Dette handlet til dels om geografisk avstand, men også om praktiske vurderinger basert på informantens ønsker. Ansikt-til-ansikt-intervjuene ble gjort på et nøytralt sted (kafe og lignende) eller på forskerens kontor på dagtid, mens flere av de digitale intervjuene ble gjort på ettermiddag eller kveldstid. Det ble forut for intervjuene lagt vekt på at hensikten med intervjuene var å høre kvinnenens åpne refleksjoner rundt tema, at vi ikke var ute etter noen bestemt type svar, og at det ikke var noen forventning om kunnskap om eggdonasjon. Under intervjuene benyttet vi en semistrukturert intervjuguide med noen få overordnede spørsmål som vi lot informantene snakke ganske fritt rundt. Dette resulterte i nokså forskjellige intervju, hvorav det korteste var på 25 minutter og det lengste på en time. I likhet med tidligere forskning på donorer har vi spurt om motivasjon for potensielt å donere, i tillegg til begrunnelser for å ikke gjøre det. Videre har vi spurt om hvordan de tenker om det kroppslige ved å ta ut og donere egg, og hva de tenker om relasjonen til et potensielt barn født etter deres eggdonasjon.

Et gjennomgående trekk ved intervjuene med de potensielle eggdonorene er at komplekset eggdonasjon var noe informantene kunne ganske lite om, og det var også tydelig at de ikke hadde tenkt mye på temaet eller hadde sterke meninger om det. Noen fortalte at de i forkant av intervjuene hadde lest seg litt opp på eggdonasjon og diskutert det med partner, familie og venner, men i store trekk var temaet for de fleste nokså utforsket. I mange av

intervjuene erfarte vi derfor at forståelsene og meningene fikk form underveis i samtalen, hvilket ga oss innblikk i hvordan informantene orienterte seg og argumenterte innenfor et komplisert nettverk av diskurser om blant annet kjønn, kropp, biologi, morskap og slektskap som ligger bak ulike tilnærminger til spørsmålet om eggdonasjon.

Intervjuene er transkribert, og i denne prosessen ble navn og annen personidentifiserende informasjon anonymisert. I praksis betyr dette at vi har gitt alle informantene pseudonymer og fjernet eller endret på identifiserende informasjon. I alle tilfellene har dette vært informasjon som ikke har hatt relevans for de spørsmål som blir stilt i denne artikkelen, og de analysene vi her gjør. Alle data som er samlet inn i prosjektet, er blitt forsvarlig lagret og behandlet i varsomhet og i tråd med forskningsetiske retningslinjer.⁹

Intervjuene er analysert ved hjelp av en modell for tematisk analyse (Braun og Clarke 2006; Johannessen, Rafoss og Rasmussen 2020), som betyr at analysearbeidet har vært rettet inn mot å identifisere tematiske fellestrekk i intervjuene. Dette er gjort gjennom gjentatte gjennomlesinger av samtlige intervju hvor poenger fra hvert enkelt intervju har blitt satt i sammenheng og dannet kategorier som vi i tråd med Johannessen, Rafoss og Rasmussen (2020) kaller tema. Disse temaene danner utgangspunktet for den påfølgende analysen, som er organisert i tre deler under overskriftene «Jeg kan ikke så mye om det, men det er fint at tilbudet finnes», «(Dessverre) ikke noe for meg» og «I så fall skulle det vært fordi ...». I forlengelsen av de empiriske analysene følger en diskusjon hvor vi trekker ut de ulike forståelsene av kjønn, kropp og morskap som kommer til uttrykk i informantenes refleksjoner, og setter dette i sammenheng med annen forskning om reproduksjon generelt og assistert befruktning spesielt.

«Jeg kan ikke så mye om det, men det er fint at tilbudet finnes»

Mens samtlige informanter var kjent med at eggdonasjon ganske nylig var blitt lovlig i Norge, hvilket for noen trolig skyldtes invitasjonen til å delta i denne intervjustudien, var den generelle kunnskapen om eggdonasjon nokså begrenset. Det vil si at de færreste var kjent med kriteriene for å kunne bli eggdonor eller mottaker av donerte egg, hvordan uttak og innsetting av egg praktisk og medisinsk foregår, og hvilke rettigheter og plikter man har som eggdonor. Et typisk eksempel på hvordan denne manglende kunnskapen kunne komme til uttrykk, er å finne i intervjuet med Oda. Oda er midt i tjuårene og har samboer og ingen barn. Når hun blir spurt om hva hun vet om eggdonasjon, sier hun følgende:

Jeg vet lite. Jeg har på en måte forstått det at man kan donere egg som kan gis videre til noen andre som ikke har friske egg, eller...

Informanten Line, som er midt i trettiårene og mor til to barn, formulerer seg nokså likt når hun får samme spørsmål:

Nei, jeg vet ikke så mye mer om det enn at jeg på en måte sammenligner det med sæddonasjon, da, nei, jeg vet ikke noe særlig mer enn det. Jeg vet ikke om barnet har krav på å vite hvem den biologiske moren er.

For både Oda og Line står eggdonasjon frem som en nokså fjern ordning som de ikke ser ut til å ha tenkt mye på, ei heller satt seg inn i. Temaene de er inne på, er likevel kjente fra de faglige og politiske diskusjonene: ufrivillig barnløshet, parallellen til sæddonasjon og anonymitetsspørsmålet.

Når det kommer til informantenes meninger om at eggdonasjon er blitt lovlig i Norge og dermed lettere tilgjengelig for kvinner som trenger dette tilbudet for å bli gravide, finner vi en nokså tydelig positiv grunninnstilling hvor lovendringen blir rammet inn som del av en ønsket utvikling. Et typisk eksempel på denne positive tilnærmingen er å finne i intervjuet med Frida. Frida er 30 år, singel og uten barn. Hun er også en av få informanter som sier at hun kanskje kan tenke seg å bli eggdonor. Når hun tidlig i intervjuet blir spurt om hva hun tenker om at eggdonasjon er blitt lovlig i Norge, svarer hun dette:

Jeg tenker at jeg tror det kan være fint for de familiene som ikke har egg selv, holdt jeg på å si. Eller som ikke har noe de kan bruke selv. Og ja, jeg synes jo det er noen spennende etiske utfordringer med det, men jeg tror at for min del så er det mer positivt enn negativt at en familie kan få noe de veldig ønsker seg, og at et barn kan få en familie som virkelig vil ha dem.

Slik Frida formulerer seg her, er lovendringen positiv fordi den kan bidra til å forhindre ufrivillig barnløshet. Ved å nevne «spennende etiske utfordringer» viser hun at hun ikke har en naiv antagelse om at dette er ukomplisert, samtidig som hun sier at for henne er nettopp det å gi flere muligheten til å få et barn såpass viktig at det i sum er verdt det. Et annet intervjuutdrag som viser den samme positive aksepten, finner vi i intervjuet med Dina. Dina er tidlig i trettiårene, har samboer og ingen barn.

Jeg tenker jo i utgangspunktet at det er fint, i og med at det ikke alltid er mannen som er problemet. Så blir det litt mer utjevnet i forhold til det at man kan få hjelp uavhengig av hvilken part som på en måte blokkerer for den muligheten. Og likekjønnede par, selvfølgelig. Så er det jo fint at man for eksempel kan bytte egg. Eller hvis den ene har medisinske tester som gjør at de ikke kan bære frem en unge. Eller at man ikke vil bære frem selv, og at partneren er villig til å gjøre det. Jeg vil jo si at jeg er positivt innstilt for det i utgangspunktet.

Her ser vi hvordan Dina ser eggdonasjon som en måte å gi flere anledning til å få barn på, og en måte å likestille kvinner og menns behandling for infertilitet. I sin argumentasjon inkluderer hun samkjønnspar som reproduktive aktører, i tillegg til at det å ikke ønske å bære frem et barn selv (altså ikke bare å ikke være i stand til det) får en plass som en akseptabel begrunnelse. Denne positive holdningen blir også bekreftet senere i intervjuet, da Dina blir utfordret på om hun ser noen negative aspekter ved ordningen:

Jeg vet ikke om jeg ser noe sånn umiddelbart negativt med det, egentlig. Så lenge eggene er donert fra noen som gir dem frivillig, selvfølgelig, og som er informert om forløp, eventuelt komplikasjoner, og lovverk og alt sånn, så tenker jeg egentlig at det er på det rene. Og jeg tenker jo i utgangspunktet at det må være positivt for de som får hjelp. Så kan man jo alltid diskutere hvorvidt det er en positiv eller negativ ting for de ungene som kommer ut av det.

I likhet med Frida mener Dina at de ufrivillig barnløses økte mulighet til å få barn er et godt (nok) argument for legalisering av eggdonasjon. Ved å svare på dette åpne spørsmålet med å posisjonere seg mot det som her fremstår som en slags forventet motstand, viser Dina at det er viktig for henne å få sagt at denne positive aksepten ikke er uten forbehold, og at det er avgjørende for henne at problematiske aspekter, som tvang og dårlig informasjon, er ryddet av veien for at hun skal mene at ordningen har en berettiget plass i det norske systemet. Sist i sitatet nevner hun også momentet med barnets beste, som vi vil komme nærmere inn på

om litt. Hovedbudskapet slik det fremkommer her, er at eggdonasjon er bra fordi det kan hjelpe dem som ellers ikke kan få barn.

Mens de tre informantene vi har gjengitt så langt, tar utgangspunkt i de navnløse ufrivillig barnløses behov for og muligheter til å få barn, tar Mona på 25 år fraspark i sitt eget ønske om barn, frykten for fertilitetsutfordringer og viktigheten av å ha gode alternativer om så skulle skje:

Jeg selv har jo veldig lyst på barn, og hvis jeg ikke kan få egne med mine egne egg og hormoner, så er det veldig fint å vite at jeg har muligheten til å enten adoptere eller kanskje få mitt eget barn ved hjelp av andre. Så det er en veldig fin mulighet å vite at man ikke står alene i det, at man fortsatt har muligheten til å skape en god familie, selv om det ikke går helt som man først hadde tenkt, når man begynner å tenke på det her med familie og sånt. Så det er veldig fint at man har muligheten til å både hjelpe andre og få hjelp i den situasjonen, og det synes jeg er veldig fint. Så det er jo egentlig utelukkende flere fordeler med det enn ulemper (...).

Ifølge Mona er eggdonasjon en potensielt viktig mulighet for dem som ikke kan få barn uten assistanse, og dermed positivt for potensielle mottakere. I tillegg mener hun at muligheten for å kunne yte denne typen hjelp også er et gode i seg selv. Som vi ser til slutt i sitatet, er hun imidlertid bevisst på at ordningen ikke er uproblematisk, men som hun selv konkluderer, er det for henne «flere fordeler enn det er ulemper».

Mens de fleste informantene deler denne positive tilnærmingen til eggdonasjon som et godt tilbud for dem som trenger det, og også en fin måte å yte medmenneskelig omsorg på, viser de gjengitte sitatene at de likevel tar visse forbehold. Blant annet ser vi at deres aksept og støtte forutsetter at donor er godt ivaretatt, mens barnets situasjon blir trukket frem som en mulig bekymring. Et annet forbehold som stadig kommer opp i intervjuene, er at beslutningen skal være tatt ut fra et ønske om å hjelpe og *ikke* ut fra økonomisk motivasjon. Informantene påpeker også at det er viktig å ha et reflektert forhold til denne beslutningen og følgene av den. Hanne, som selv er gravid med sitt første barn, er tydelig på at det er positivt at man ikke tjener penger på å donere ut over den symbolske kompensasjonssummen, noe hun begrunner på denne måten:

(D)et er jo det at man vil at det skal være et gjennomtenkt valg, at man gjør det fordi man har lyst til å hjelpe. Fordi, da ... Det må være et gjennomtenkt valg når man først sier ja til noe slik, og at det ikke blir en lettvinnt løsning for å skaffe seg penger (...).

Her ser vi at det finnes riktige og uriktige begrunnelser for å donere egg, og ikke minst at det er viktig at beslutningen er grundig gjennomtenkt. Å gjøre det for pengenes skyld indikerer at man er korttenkt (behov for penger her og nå) og ikke har tatt innover seg at dette kan ha langtrekkende følger hvis donasjonen resulterer i barn.

Mens det overveiende flertallet lander på «flere fordeler med det enn ulemper» og «mer positivt enn negativt», finner vi at noen få er mer skeptiske og legger mer vekt på motargumentene. Et eksempel på dette uttrykkes i intervjuet med Kine. Kine er 30 år og bor alene. Tidlig i intervjuet gjør hun et poeng ut av at hun har mange meninger om eggdonasjon:

Jeg husker jeg hadde mange meninger om det [da lovendringen ble gjort], og det har jeg fortsatt, selvfølgelig. Det [eggdonasjon] høres så ufarlig ut, og så kan man gjøre noen en tjeneste, og så innser man kanskje ikke helt hvor stor påkjenningen er på kroppen, da, og at det kan brukes i kjipe situasjoner. Jeg synes det utfordrer litt sånn etikk og sånt.

Her ser vi hvordan Kine markerer motstand mot det hun opplever som en bagatellisering av eggdonasjonsordningen, både når det gjelder de kroppslig-medisinske og de sosiale aspektene. Lenger ut i intervjuet argumenterer hun også mot ideen om at all ufrivillig barnløshet skal behandles, og går med det i rette med et av de bærende argumentene for eggdonasjon:

(J)eg mener at det ikke alltid er så nødvendig å tilrettelegge absolutt hele tiden for at alle skal ha egne barn. Selv om det selvfølgelig skaper forskjeller i hvem som har mulighet til å få barn, og at det er urettferdig med tanke på dem som faktisk kunne vært gode foreldre. (...) Det er ikke en rettighet å få barn. (...) Det er ikke det jeg er opptatt av i verden, at folk skal få sine egne biologiske barn. Da er jeg heller opptatt av at barna som er i verden, og barna som kommer til verden, skal ha foresatte. Fosterforeldre, et eller annet.

Her ser vi hvordan Kine utfordrer tanken om at det er så viktig med egne biologiske barn, og dermed også praksisen med assistert befruktning som en løsning på ufrivillig barnløshet. For å styrke denne uttalelsen løfter hun frem praksisen med fosterforeldre som tar seg av «barna som er i verden», altså dem som allerede er født og trenger omsorg.

Selv om flere av informantene både implisitt og eksplisitt viser til at eggdonasjon kan ha noen negative implikasjoner, og enkelte informanter reiser noen mer prinsipielle motargumenter, er det overordnede bildet at eggdonasjon blir oppfattet som et gode fordi det kan hjelpe dem som opplever ufrivillig barnløshet. I dette ligger det en tydelig anerkjennelse av reproduksjon som viktig for den enkeltes liv, at ufrivillig barnløshet kan være et stort problem for dem som opplever det, og at det derfor er flott at det er blitt lov til å donere for dem som ønsker å avhjelpe dette.

«(Dessverre) ikke noe for meg»

Når det kommer til spørsmålet om de intervjuede kvinnene selv kan tenke seg å donere egg, er det imidlertid tydelig at det prinsipielle standpunktet for eggdonasjon ikke nødvendigvis betyr at de er like positive til muligheten til selv å bli donor. Tvert imot stiller de fleste kvinnene seg uttalt tvilende til at dette er eller vil kunne bli aktuelt for dem.

Begrunnelsene for dette er som vi nå skal se, komplekse og varierer fra det mer praktiske til det emosjonelle og eksistensielle. En bekymring som gikk igjen i flere intervju, var uvisshet knyttet til selve inngrepet, altså selve egguttaket og behandlingen forut for dette, og en uro for at dette vil være smertefullt og potensielt ha bivirkninger, og at det i verste fall kan ha en negativ effekt på egen fruktbarhet. Flere av informantene trakk her frem en distinksjon mellom sæddonasjon, som de oppfattet som en enkel og uproblematisk handling, og eggdonasjon, som de oppfattet som et mye større inngrep. Intervjuet med Kine viser hvordan dette perspektivet kan komme til uttrykk:

Ja, nei, det er dette med at jeg tror det er litt vanskelig å si hva det faktisk vil gjøre for kroppen å bli proppet med så mange hormoner, og tidsbruk. Og det i kontekst av at kvinnehelse er blitt ganske lite

forsket på, som gjør at det er flere ting som skjer med kvinnekroppen som er litt sånn «dette vet vi ikke ennå». Og da tenker jeg hva er det som sikrer meg mot at det ikke gjelder eggdonasjon? Det er egentlig mest det, det å utsette kroppen for noe som man kanskje ikke helt vet.

Her ser vi at Kine er bekymret for det mulig medisinsk uavklarte knyttet til eggdonasjon og hva det kan gjøre med kroppen hennes, som i sum gjør henne lite fristet til å melde seg. I samme utdrag ser vi Kine nevne tidsbruk. Dette blir tatt opp i flere andre intervju og er et talende uttrykk for at skepsis mot å bli eggdonor også kan ha praktiske begrunnelser.

En mer utbredt begrunnelse enn bekymring for de helsemessige aspektene og tidsbruken er imidlertid at eggdonasjon blir forstått som en for stor og potensielt livsendrende avgjørelse til at det er noe man bare kaster seg ut i og gjennomfører – om man ikke har helt spesielle grunner for det. Julie, 35 år, gift og med to barn, formulerer det sånn:

Nei, jeg tenker at det måtte nesten ha vært noe personlig i det hvis jeg skulle gjort det. Jeg ser ikke på det på samme måte som å gi blod, for eksempel, for det tenker jeg på som en livsnødvendig ting som de fleste bør gjøre. Men det her er ikke for å overleve, så terskelen hadde nok vært litt høyere for å ha gjort det, tenker jeg.

Slik vi leser dette, har ikke Julie noen prinsipielle motforestillinger mot å donere egg, men likevel mangler hun et insentiv for å gjennomføre en handling som hun ikke kan avkreves eller forventes å gjøre, og for henne ville det vært «noe personlig». Litt lenger ut i intervjuet kommer hun tilbake til dette personlige i en sekvens hvor hun blir oppfordret til å utdype hva hun mener når hun sier at eggdonasjon er «et tiltak i hverdagen»:

Nei, altså, det er noe du må sette av tid til, jeg vet ikke hvor stor den prosedyren er, det blir på en måte et tiltak som alt annet som det er vanskelig å få til i hverdagen. Jeg tenker at de som kanskje gjør det, har opplevd selv å ikke få barn, eller de kjenner søstera si, som har problemer. Ja, det må være noe emosjonelt i tillegg for at folk skal gjøre det.

Selv om Julie her viser at eggdonasjon også har en praktisk side på linje med andre gjøremål som skal løses i en hektisk hverdag, er hovedbudskapet her at eggdonasjon likevel skiller seg fra mye annet ved å være såpass krevende i sum at en potensiell donor gjerne må være emosjonelt investert for at vedkommende skal ønske å gjennomføre det.

Også Karianne på 35 år, som i likhet med Julie er gift og har to barn, møter spørsmålet om muligheten for selv å skulle donere egg på en måte som viser at hun ikke opplever dette som en handling man bare hopper ut i:

Når du gjør det, så er det jo én ting. Men så skal det jo settes inn i noen, og så skal det jo bli et barn ut av det, og da er jo det halvt mitt genmateriale. Og da ... Det er jo litt rart å tenke at man skulle hatt noen som er litt ditt, da, og for mange så tror jeg nok det å tenke at det her biologiske er ikke så nøye, så at jeg gir fra meg egg eller sæd, det har ikke noe å si, men jeg tror nok at jeg er litt sånn opptatt av det, at det her genetiske, da, at det er noe biologisk materiale du gir fra deg, så jeg er litt sånn jeg vet ikke om jeg hadde gjort det, men jeg er ikke negativ til utviklingen (...)

Her ser vi at det for Karianne ikke er inngrepet som står i veien for hennes del, men at man ved å donere egg faktisk er med på å skape liv. For Karianne handler det altså ikke bare om kjønnsceller, men også om barn og heller ikke om hvilke som helst barn, men barn som hun

selv ville hatt biologisk slektskap til. Hun er ikke negativ til at eggdonasjon er blitt tillatt, men for henne er den biologiske tilknytningen for viktig til at hun vil ønske å donere. En lignende uttalelse får vi da vi spør Nina på 35 år, som i likhet med Karianne og Julie er etablert med partner og to barn. Slik forløper sekvensen hvor hun blir spurt om hun kan tenke seg å donere egg:

Nina: (...) Jeg tror, jeg hadde ikke klart den tanken på at det hadde vært noen der ute som hadde vært på en måte 50 % mitt barn. Det hadde blitt for nært, på en måte, eller for, ikke intimt, men ... Jeg hadde ikke klart å gjøre det.

Intervjuer: Er det fordi, for du sier du har barn selv, er det noe med at man føler en forbindelse til de barna du har skapt?

Nina: Ja, det er sikkert det. Jeg bare føler den der tilknytningen som jeg har til mine barn som jeg tenker at det er vanskelig å vite hva som hadde skjedd dersom man skulle donert egg. En ting er hvis man skal donere egg, og så vet man ikke hvem det blir som mottar, kanskje det er noe hvis det er noen som er nær som sliter med å få barn, men jeg tenker uansett at det hadde vært veldig vanskelig for meg hvis jeg skulle gjøre det.

Intervjuer: Tenker du mest sånn ut fra fremtiden da?

Nina: Ja, jeg tenker nok det. For meg tror jeg det hadde føltes, det å være uviss. Har eggene blitt brukt? Har de ikke det? (...)

Heller ikke for Nina er det bare celler som blir gitt bort ved en donasjon, men et mulig barn hvor man som donor er opphav til halvparten av arvematerialet. Og med det følger også muligheten for en følelse av tilknytning som hun ikke vet hvordan hun vil håndtere. Denne bekymringen for at man som donor ikke vil klare å gi slipp på tanken om at det kan finnes barn som man er biologisk mor til, blir gjenfunnet i flere andre intervju. Og for noen blir det også knyttet til det at man ikke kan vite sikkert at de har det bra, ei heller gjøre noe med det, før barnet etter fylte 15 år eventuelt tar kontakt. Et eksempel på dette er å finne i intervjuet med Ane, midt i trettiårene med samboer og et bonusbarn:

Da hadde jeg sikkert tenkt på det i alle år som har gått, da, for at man, ja, går det bra? Jeg hadde sikkert brukt ganske mye kapasitet på å tenke på det her. Det hadde ikke liksom blitt lagt i en skuff, og, liksom, hadde en 15–18-åring dukket opp – men det er klart, da blir jo spørsmålet: Hadde jeg klart å da ikke engasjert meg når barnet dukker opp? For det tror jeg også er vanskelig. Plutselig har det et ansikt og et navn, og vet hvordan det har gått med dem. Hvis ikke det har gått så bra, hvordan samvittighet har man? Er det genene mine? Er det noe som har ligget latent? Er det miljøet? Og da tenker man jo kanskje: Gjorde jeg et rett valg den gang, hvis du ikke har et bra liv? Kanskje jeg ikke skulle donert? Da har du en skyld i det. Så det er ganske mange, ja, ganske mye følelsesmessig, tror jeg.

I dette utdraget er det mange ulike bekymringer som blir brakt frem: at hun selv skulle tenkt (for) mye på dette i de påfølgende årene og potensielt bekymret seg for at barnet ikke har det bra i sin familie, samt dårlig samvittighet og uavklart rolle etter et eventuelt fremtidig møte. Det er med andre ord tydelig at det for Ane ikke bare er en celle som eventuelt ble donert bort, men et barn med en uavklart fremtid og med behov. Selv ville hun ikke bare blitt donor, men et genetisk opphav med ansvar og kanskje også forpliktelser. Andre informanter nevner at dette vil berøre hele familien hvis man har partner og egne barn som også må forholde seg til eventuelle donorbarn.

Til tross for at de intervjuede kvinnene mener det er gode grunner til å bli eggdonor, er det som vi her har sett, også mange grunner til at de ikke opplever det som aktuelt for sin

egen del. Eggdonasjon fremstår som en viktig og potensielt livsendrende beslutning som de verken kan eller vil ta lett på.

«I så fall skulle det vært fordi ...»

Så langt har vi sett at de fleste informantene til tross for lite kunnskap er positive til at eggdonasjon er gjort tilgjengelig, men at de ikke ser på det som umiddelbart aktuelt selv å bli eggdonor. I mange intervju nevner likevel informantene uoppfordret situasjoner eller forhold som kunne gjort at de tenkte annerledes om saken enn de i utgangspunktet gjør, og i andre intervju ble de av intervjuer utfordret til å si noe om hva som eventuelt kunne fått dem til likevel å bli donor.

Det forholdet som oftest ble løftet frem i denne sammenheng, var om noen de kjenner godt og bryr seg om, som egne søsken og nære venninner, fikk utfordringer med å bli gravide, og de fikk mulighet til å hjelpe vedkommende (en mulighet som dagens bioteknologilov ikke åpner for). Et eksempel på en informant som snakker om dette, er Ingrid. Hun har i andre deler av intervjuet omtalt eggdonasjon som en kroppslig krevende prosess for donor som hun selv ville vært skeptisk til, men legger her til:

Det er jo, så vidt jeg forstår, ganske krevende for kroppen, litt mer enn å donere sæd, liksom. Og jeg tenker at hvis jeg hadde hatt en nær venn eller noen andre jeg kjente som virkelig ville ha barn på den måten, så kunne det jo vært aktuelt. Sikkert litt vanskelig, men hvis det liksom var det beste alternativet ...

Her ser vi hvordan Ingrid, som i utgangspunktet er skeptisk til å skulle donere egg selv, er mer villig til å gjøre det for noen hun bryr seg om. Nina, som vi tidligere så var opptatt av at det genetiske slektskapet til eventuelle donorbarn ville vært komplisert å håndtere, sier noe av det samme:

Ja, hvis det er i nær familie. Da kan jeg hjelpe, og jeg kan følge det barnet.

Her ser vi at det å hjelpe noen hun kjenner, vil kunne være en motivasjon for å donere. Det innebærer muligheten til å ha kontakt med barnet, og det å kunne støtte barnet ville vært viktig.

Til sammen viser disse eksemplene at empatien for noen man kjenner og bryr seg om, kan få informanter som ellers har uttrykt seg negative til selv å skulle donere, til å tenke annerledes om det. Å se at noen har det vanskelig, gjør at man kan strekke seg litt ekstra, også når det innebærer ulemper for en selv. I tillegg ville en donasjon i nær krets løst bekymringen flere av informantene mener de ville hatt for at det eventuelle donorbarnet skal ha det trygt og godt. At en slik relasjon også kunne vært komplisert, ble i liten grad tematisert.

Den betydningsfulle eggcellen

Eggdonasjon ble sent tillatt i Norge sammenlignet med flertallet av europeiske land og tatt i betraktning hvor lenge metoden har vært kjent og tilgjengelig. Spørsmål om kjønn, kropp og biologisk tilhørighet var viktige elementer i den politiske debatten om eggdonasjon skulle bli legalisert. I debatten ved tidligere revisjon av bioteknologiloven argumenterte tilhengerne av eggdonasjon med likestilling mellom kjønn som en viktig verdi i det norske samfunnet (Lie

2015; Spilker og Lie 2016). Når sæddonasjon var tillatt, burde også eggdonasjon være det. Motstanderne av eggdonasjon argumenterte på sin side ut fra en forståelse av en grunnleggende forskjell mellom to kjønn som har sin basis nettopp i reproduksjonen. I debatten ved siste revisjon av bioteknologiloven (i 2020), da eggdonasjon ble tillatt, ble disse argumentene lite vektlagt (Stuvøy mfl. 2021). Argumenter som ble fremmet, var kvinners rettigheter og lik tilgang (det vil si uavhengig av økonomi til å reise utenlands) samt å ta teknologien i bruk og gjerne ligge i forkant når det gjelder teknologiske nyvinninger. Vektleggingen av kvinners reproduktive rettigheter og sosial rettferdighet betød i praksis et utvidet behandlingstilbud for infertilitet og bedre tilgjengelighet i eget land. Noe av motivasjonen bak lovendringen var å få behandlingen «hjem» og motvirke såkalt reproduksjonsturisme. Men for at noen skal få egg, må andre gi, og dette temaet var lite fremme i den politiske debatten.

Reproduksjonsteknologien har medført store endringer der eggdonasjon bare er en liten del av bildet. Et sentralt feministisk prinsipp når det gjelder reproduksjon, er at alle kvinner selv skal kunne bestemme om de skal ha barn eller ikke, når og hvor mange. I møte med stadig nye reproduksjonsteknologier blir dette prinsippet fortolket på ulike måter. Én fortolkning er at kvinners kontroll over egen kropp innebærer at kvinner selv må få bestemme om de vil bidra med donasjon (på samme måte for surrogati), og at de nye mulighetene som reproduksjonsteknologien gir, må anerkjennes som arbeid og lønnes som dette. En annen fortolkning tar utgangspunkt i at de nye reproduksjonsteknologiene inngår i et globalt marked der store økonomiske krefter er i spill. I dette markedet er det de ressurssterke som får, og de fattige som gir, og det er ikke et marked med frie valg. Med denne analysen utviskes ideen om en felles kvinnelig «skjebne» og identitet knyttet til reproduksjonen.

Hvordan knytter så stemmene i våre intervjuer seg til ulike feministiske diskusjoner og argumentene for og mot eggdonasjon? Alle kvinnene vi intervjuet, er i utgangspunktet positive og mener at det er riktig å tillate eggdonasjon, slik at de som trenger det, kan få hjelp til å få barn. Dette støtter opp under ideen om å gi mer lik tilgang til reproduksjon og foreldreskap til en større del av befolkningen og å likestille de parene som mangler befruktningsdyktige eggceller med de som mangler befruktningsdyktige sædceller.

Når det gjelder spørsmålet om selv å bli donor, viser våre intervju at mange av informantene føler at de kanskje burde hjelpe de ufrivillig barnløse som mangler egg, ved å donere hvis man selv er så heldig å ha befruktningsdyktige egg. Når det kommer til stykket, ser vi imidlertid at de personlige omkostningene ved en slik handling ikke blir tatt lett på. Dette gjelder spesielt den emosjonelle tilknytningen til potensielle barn, som viser at det ikke bare er en eggcelle som er i spill ved denne formen for donasjon, men også forestilte barn kvinnene ser for seg at de vil kunne føle ansvar for, men uten at de selv har kontroll over barnets utvikling. Mens ansatte ved fertilitetsklinikkene legger vekt på at donorene må «gi slipp» (Haylett 2012), ser det altså ikke ut til at våre informanter forventer at det ville vært så lett. Det alvorstunge og potensielt livsomveltende ved eggdonasjon kommer også tydelig til uttrykk i informantenes refleksjoner rundt muligheten for at et «fremmed» barn plutselig tar kontakt etter 15 år. For hva gjør man da? Og hva er man i forhold til dette barnet? For våre informanter fremstår dette som uløste spørsmål som det er vanskelig å ta stilling til i eget liv.

Et annet tydelig funn i vår studie er en unison enighet blant informantene om at det er viktig at eggdonasjon ikke er noe man gjør for pengenes skyld. Denne følelsen av at man burde bidratt for å hjelpe andre kvinner, samsvarer med den feministiske litteraturens vektlegging av at eggdonorer blir bedt om å bidra ut fra solidaritet og søsterskap (Funes 2017). Samtidig finner vi at denne tanken om solidaritet og søsterskap for våre informanter gjerne knyttes til

personlige relasjoner, familierelasjoner og/eller biologisk slektskap. Det tydeligste uttrykket for dette er de som sier at en eventuell donasjon bare ville vært aktuell om de kunne gitt bort egg til noen som allerede sto dem nær, som en god venninne eller en søster. En måte å forstå dette på er at det å donere til noen man kjenner (som i dagens lovverk ikke er mulig), gjør at man likevel kan ha en form for relasjon til barnet, om enn ikke som en vanlig forelder. En annen måte å forstå det på er at det bare er i nære relasjoner informantene forestiller seg at eggdonasjon kan oppleves som en altruistisk handling, mens det til ukjente kan fremstå som å nærme seg en form for markedsrelasjon. Dette er i så fall i tråd med en unison enighet blant informantene om at det er viktig at eggdonasjon ikke er noe man gjør for pengenes skyld, men for å hjelpe andre.

Forskjellen mellom egg- og sæddonasjon avspeiles ved at sæddonasjon ble legalt allerede i den første bioteknologilovgivningen fra 1987 og var en kjent praksis før det (Melhuus 2012), mens eggdonasjon først ble tillatt i 2021. Argumenter i den politiske debatten har vært at sædceller alltid har kommet på avveie, mens det aldri må være tvil om hvem som er mor til barnet (Spilker og Lie 2016). Selv om vår undersøkelse ikke inkluderer data om sæddonasjon, er det verdt å merke seg at det ikke har foregått en lignende diskusjon om motivasjon og altruisme. Sæddonorere mottar en mindre kompensasjon enn eggdonorer, hvilket er rimelig ut fra tidsbruk og mulige ulemper, men det har ikke vært en tilsvarende politisk debatt om motivasjon for å donere. En intervjuundersøkelse om sæddonorere vektlegger forskjeller i menns livsprosjekter og at det ikke gir mening å spørre om en enkelt motivasjon for å donere (Mohr 2014). Når det gjelder eggdonasjon, har debatten vært låst i de to posisjonene «altruistisk» eller «for pengenes skyld». Der én feministisk posisjon sier at dette pålegger kvinner en tradisjonell plikt til å ofre seg for andre, vil det å motta penger være i samsvar med den andre posisjonen, som vil omdefinere donasjon og annen reproduktiv assistanse til arbeid.

Det er ingen tvil om at reproduksjonsteknologien har medført store endringer når det gjelder hvem som kan få barn, hvordan og i hvilke relasjoner. Våre intervjuer viser en overveiende positiv holdning til eggdonasjon fordi det betyr at flere kan få hjelp til å få barn. Men eggcellen har en sentral posisjon, også symbolsk, som et tegn på kvinnelighet og fruktbarhet (Lie 2012). Den store bølgen av svangerskapslitteratur, både faglitteratur og skjønnlitteratur, tyder på at morskapet fortsatt har en stor plass i kulturen. Til tross for en generell positiv holdning til eggdonasjon forteller vår studie at eggcellen og det potensielle biologiske morskapet den representerer, fortsatt oppleves som viktig og personlig og som noe som ikke så lett kan skilles fra egen kropp.

Noter

- 1 IVF er en forkortelse for in vitro-fertilisering, som betyr befruktning i glasskål, altså utenfor kroppen.
- 2 En god oversikt finnes på Bioteknologirådets nettside: [Assistert befruktning og IVF – Bioteknologirådet \(bioteknologiradet.no\)](https://www.bioteknologiradet.no/assisteret-befruktning-og-ivf)
- 3 Sæddonasjon ble tillatt allerede i den første bioteknologiloven, som ble vedtatt i 1987.
- 4 «Virksomhetene som ønsker å tilby eggdonasjon, kan rekruttere eggdonorer selv, eller de kan importere ubefruktede egg fra en virksomhet i et annet nordisk land. Det må søkes særskilt om tillatelse til import av ubefruktede egg. Det er et vilkår at de utenlandske donorene har donert sine egg under samme forutsetninger som norske donorer» Helsedirektoratet (2021). Eggdonasjon [nettdokument]. Oslo: Helsedirektoratet (sist faglig oppdatert 05. april 2022, lest 16. august 2023). Tilgjengelig fra <https://www.helsedirektoratet.no/tema/assisteret-befruktning/eggdonasjon>
- 5 Ifølge den svenske forfatteren og Beauvoir-eksperten Åsa Moberg var det hennes partner Jean-Paul Sartre som ikke ville ha barn, og Beauvoir gjorde hans valg til sitt eget.

- 6 Dette internasjonale nettverket eksisterer fortsatt og har i dag en litt bredere undertittel: *Feminist International Network of Resistance to Reproductive and Genetic Engineering* (<https://www.finrrage.org/>).
- 7 EU har et direktiv for sine medlemsland som omfatter det mer omfattende begrepet *tissue donation*, som sier at donasjon skal være frivillig og uten betaling, annet enn som en mindre kompensasjon. «As a matter of principle, tissue and cell application programmes should be founded on the philosophy of voluntary and unpaid donation, anonymity of both donor and recipient, altruism of the donor and solidarity between donor and recipient.» [EUR-Lex – 32004L0023 – EN \(europa.eu\)](#), sist nedlastet 29.9.2023.
- 8 Tusen takk til Liv Quist Christensen, som i tillegg til å bistå i rekrutteringen gjennomførte noen av intervjuene og bisto i den første systematiseringen av datamaterialet.
- 9 Prosjektet er meldt til Norsk Senter for forskningsdata (NSD).

Referanser

- Almeling, Renè. 2006. «‘Why do you want to be a donor?’: Gender and the production of altruism in egg and sperm donation.» *New Genetics and Society* 25(2): 143-157. <https://doi.org/10.1080/14636770600855184>
- Almeling, Renè. 2011. *Sex cells: The medical market for eggs and sperm*. Berkeley: University of California Press.
- Beauvoir, Simone de. 2000 [1949]. *Det annet kjønn*. Oslo: Pax Forlag.
- Bioteknologirådet. 2020. <https://www.bioteknologiradet.no> Bioteknologiloven – hva ble endret?
- Braun, Virginia og Victoria Clarke. 2006. «Using thematic analysis in psychology.» *Qualitative Research in Psychology* 3 (2): 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp0630a>
- Closas, Anna Molas. 2021. *Taming egg donors: The production of the egg donation bioeconomy in Spain*. PhD thesis. Melbourne: Monash University.
- Corea, Gena. 1985. *The mother machine. Reproductive technologies from artificial insemination to artificial wombs*. New York: Harper & Row.
- Coveney, Catherine mfl. 2022. «From scarcity to sisterhood: The framing of egg donation on fertility clinic websites in the UK, Belgium and Spain.» *Social Science & Medicine* 296: Artikkelen 114785.
- Firestone, Shulamith. 1970. *The Dialectic of Sex: The case for feminist revolution*. New York: Morrow.
- Franklin, Sarah. 2013. *Biological Relatives: IVF, Stem Cells, and the Future of Kinship*. Durham: Duke University Press.
- Funes, Sara L. 2017. «Egg Donation in the Making: Gender, Selection and (In)Visibilities in the Spanish Bioeconomy of Reproduction.» I *Bioeconomies. Life, Technology and Capital in the 21st Century*, redigert av Vincenso Pavone og Joanna Goven, 253–277. Palgrave Macmillan.
- Førde, Kristin E. 2017. «Fair play in a dirty field? The ethical work of commissioning surrogacy in India.» I *Assisted Reproduction Across Borders: Feminist Perspectives on Normalizations, Disruptions and Transmissions*, redigert av Merete Lie og Nina Lykke, 37-49. New York og London: Routledge.
- Haylett, Jennifer. 2012. «One woman helping another: egg donation as a case of relational work.» *Politics & Society* 40 (2): 223-247. <https://doi.org/10.1177/0032329212441599>
- Helosvuori, Elina og Riikka Homanen (2022). «When craft kicks back: Embryo culture as knowledge production in the context of the transnational fertility industry.» *Social Studies of Science* 52 (3): 425-446. <https://doi.org/10.1177/03063127221083869>
- Helsedirektoratet. 2023. «Assistert befruktning.» Oppdatert 26. april, 2023. <https://www.helsedirektoratet.no/statistikk/assistert-befruktning>.

- Helsedirektoratet.no. (udatert). <https://www.helsedirektoratet.no/rapporter/forslag-til-veiledning-og-retningslinjer-knyttet-til-etablering-av-tilbud-om-eggdonasjon/Forslag%20til%20veiledning%20og%20retningslinjer%20knyttet%20til%20etablering%20av%20tilbud%20om%20eggdonasjon.pdf>
- Inhorn, Marcia og Frank van Balen. Red. 2002. *Infertility around the Globe: New Thinking on Childlessness, Gender, and Reproductive Technologies*. Oakland: University of California Press.
- Johannessen, Lars, Tore Rafoss og Erik Rasmussen 2020. *Hvordan bruke teori? Nyttige verktøy i kvalitativ analyse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kristensen, Guro Korsnes og Malin Noem Ravn. 2015. «The voices heard and the voices silenced: recruitment processes in qualitative interview studies.» *Qualitative Research* 15 (6): 722–737. <https://doi.org/10.1177/1468794114567496>
- Lie, Merete. 2015. «Reproduction inside/outside: Medical imaging and the domestication of assisted reproductive technologies.» *European Journal of Women's Studies* 22 (1): 53-69. <https://doi.org/10.1177/1350506814545093>
- Lie, Merete. 2012. «Reproductive images: the autonomous cell.» *Science as Culture* 21 (4): 475-496. <https://doi.org/10.1080/09505431.2012.679728>
- Melhuus, Marit. 2012. *Problems of Conception: Issues of Law, Biotechnology, Individuals and Kinship*. New York: Berghahn.
- Mohr, Sebastian. 2014. «Beyond motivation: on what it means to be a sperm donor in Denmark.» *Anthropology & Medicine* 21 (2): 162-173. <https://doi.org/10.1080/13648470.2014.914806>
- Molas, Anna og Andrea Whittaker. 2022. «Beyond the making of altruism: branding and identity in egg donation websites in Spain.» *BioSocieties* 17: 320-346. <https://link.springer.com/article/10.1057/s41292-020-00218-0>
- Namberger, Verena. 2017. «The South African economy of egg donation: Looking at the bio-economic side of normalization.» I *Assisted Reproduction Across Borders: Feminist Perspectives on Normalizations, Disruptions and Transmissions*, redigert av Merete Lie og Nina Lykke, 72-85. New York og London: Routledge.
- Nordvåg, Hanne Bernhardsen. 2022. «Sliter med å rekruttere eggdonorer – må avvise mange som ønsker å bli gravide.» NRK, 15. september, 2022. <https://www.nrk.no/trondelag/st.-olavs-hospital-er-det-eneste-offentlige-tilbudet-for-eggdonasjon--sliter-med-a-skaffe-donorer-1.16076611>
- Orobitg, Gemma og Carles Salazar. 2005. «The gift of motherhood: Egg donation in a Barcelona Infertility clinic.» *Ethnos* 70 (1): 31-52. <https://doi.org/10.1080/00141840500048532>
- Pande, Amrita. 2014. *Wombs in labor: Transnational commercial surrogacy in India*. New York: Columbia University Press.
- Ravn, Malin Noem, Guro Korsnes Kristensen og Siri Øyslebø Sørensen. Red. 2016. *Reproduksjon, kjønn og likestilling i dagens Norge*. Trondheim: Fagbokforlaget.
- Spilker, Kristin. 2017. Norwegian biopolitics in the first decade of the 2000s: Family politics and assisted reproduction understood through the concept of the trickster. I *Assisted Reproduction Across Borders: Feminist Perspectives on Normalizations, Disruptions and Transmissions*, redigert av Merete Lie og Nina Lykke. New York og London: Routledge.
- Spilker, Kristin H. 2008. *Assistert slektskap: biopolitikk i reproduksjonsteknologien tidsalder*. PhD avhandling, Trondheim: NTNU. [Bioteknologiske framtider | Kilden \(kjonnforskning.no\)](https://www.kjonnforskning.no)
- Spilker, Kristin og Merete Lie. 2016. «Biopolitikk på norsk: Eggdonasjon er et spørsmål om likestilling.» I *Reproduksjon, kjønn og likestilling i dagens Norge*, redigert av M. N. Ravn, Guro K. Kristensen og Siri Øyslebø Sørensen, 179-195. Trondheim: Fagbokforlaget.
- Stortinget. 2020. Vedtak til lov om endringer i bioteknologiloven mv. [https://www.Lovvedtak.104\(2019-2020\)–stortinget.no](https://www.Lovvedtak.104(2019-2020)–stortinget.no)

- Stuvøy, Ingvill. (2016). Reproduksjon i globalt farvann. I *Reproduksjon, kjønn og likestilling i dagens Norge*, redigert av Malin Noem Ravn, Guro Korsnes Kristensen og Siri Øyslebø Sørensen, 195-223. Trondheim: Fagbokforlaget.
- Stuvøy, Ingvill, Maria Kirpichenko, Guro Korsnes Kristensen, Merete Lie og Sofia Moratti. 2021. «Bioteknologiske framtider. Refleksjoner over endringene i bioteknologiloven fra et kjønnsforskningsperspektiv.» *Tidsskrift for kjønnsforskning* 45 (2–3), 120-126. <https://doi.org/10.18261/issn.1891-1781-2021-02-03-05>
- Thompson, Charis. 2005. *Making Parents: The Ontological Choreography of Reproductive Technologies*. Cambridge MA: MIT Press.
- TV2. 2023. Oppdatert 20. februar, 2023. Eggdonasjon i Norge: Det er en helt ny situasjon, <https://www.tv2.no/nyheter/innenriks/det-er-en-helt-ny-situasjon/15476643/>
- Waldby, Catherine. 2019. *The oocyte economy. The changing meaning of human eggs*. Durham: Duke University Press.
- Ørstavik, Ragnhild E. 2017. «Mor på en ny måte.» *Tidsskrift for Den norske legeforening* 137: 163. <https://doi.org/10.4045/tidsskr.17.0100>